

Cestovní zpráva

Účastník: Martina Machátová

Místo: **Univerzitní a zemská knihovna Tyrolska v Innsbrucku, Univerzitní knihovna
Technické univerzity ve Vídni**

Datum: 20. – 25. září 2009

Program cesty

Neděle 20. září 2009

07.30 hod. Odjezd z Brna do Vídně.

11.40 hod. Odjezd z Vídně do Innsbrucku.

16.50 hod. Příjezd do Innsbrucku, ubytování v hotelu Schwarzer Bär.

Pondělí 21. září 2009

Univerzitní a zemská knihovna v Innsbrucku – Hlavní knihovna

08.00 – 16.00 hod. Seznámení se službami a provozem nově otevřeného prostoru pro návštěvníky:

- Mag. Monika Schneider MAS: základní informace o knihovně a službách, exkurze po nové hale služeb.
- Mag. Patrik Kennel: výpůjční služby, prohlídka skladů a původních prostor pro čtenáře.
- Monika Mayer: informační služby knihovny, elektronický katalog, portál MetaLib.
- Caroline Jeitler: MVS.
- Dr. Michaela Rossini: služba Ask a librarian.

Úterý 22. září 2009

Univerzitní a zemská knihovna Tyrolska v Innsbrucku – Hlavní knihovna

08.00 – 16.00 hod. Seznámení s dalšími pracovišti:

- Registrace klíčů od šatních skříněk pro jednotlivé návštěvníky v Alephu, praktické vyzkoušení.

- Monika Mayer: prohlídka nyní uzavřené studovny, kontrola knih po zpracování před příchodem do studoven.
- Mag. Patrik Kennel: databáze, portály DBIS a EBZ, školení uživatelů.
- Mag. Christian Kofler: služba „semestrální aparát“ pro jednotlivé vyučující.

Středa 23. září 2009

Návštěva dalších knihoven Univerzitní a zemské knihovny v Innsbrucku:

- 09.00 – 13.00 hod.

Hartwig Musenbichler: seznámení s činností a prohlídka knihovny Stavební fakulty.

- 13.00 - 16.00 hod.

Mag. Thomas Niederklapfer: seznámení s činností a prohlídka knihovny Přírodovědecké fakulty.

- 16.30 – 17.45 hod.: samostatná prohlídka knihovny Teologické fakulty.

Čtvrtek 24. září 2009

08.30 – 10.45 hod. Mag. Veronika Plössnig: zpracování fondů v Hlavní knihovně

11.30 hod. Odjezd z Innsbrucku do Vídně.

16.30 hod. Příjezd do Vídně, ubytování ve Vídni.

Pátek 25. září 2009

09.30 – 15.30 hod. *Hlavní knihovna Univerzitní knihovny Technické univerzity ve Vídni*

- dr. Hans Hrusa: informační služby a databáze v Hlavní knihovně Univerzitní knihovny Technické univerzity ve Vídni.

- Dipl.-Ing. Robert Wurzl: seznámení s činností a prohlídka Hlavní knihovny

17.30 hod. Odjezd z Vídně do Brna.

Univerzitní a zemská knihovna Tyrolska v Innsbrucku

Knihovna se svými 3,5 mil. svazky představuje třetí největší knihovnu v Rakousku. Tvoří ji Hlavní knihovna a několik dalších knihoven působících při jednotlivých fakultách Leopold-Franzens-Universität. Knihovna plní především funkci univerzitní knihovny. Teprve v r. 2008 podepsala smlouvu se zemí Tyrolsko o plnění funkce zemské knihovny, i když knihovna už dříve usilovala o budování fondu tyrolik, po určitou dobu sbírala i literaturu země Voralberg. Knihovna získává tyrolika jako povinný výtisk, tato sbírka čítá asi 160 000 sv. V r. 2008 knihovna zajistila přístup k 14 097 licencovaným elektronickým periodikům a odebírala tak 7 175 titulů periodik v tištěné a elektronické podobě. Návštěvníci mohli využívat 65 databází. Náklady na nákup informačních zdrojů představovaly v r. 2008 částku 3 651 343 Euro. Čtenářem se může stát kdokoliv od 16 let, registrace je pro všechny zájemce bezplatná, neplatí se zde žádné roční poplatky. Hlavní klientelu tvoří studenti a pedagogové vysoké školy, kteří používají jako čtenářský průkaz legitimaci univerzity. Ostatní zájemci obdrží čtenářskou kartu po vyplnění papírové přihlášky. V r. 2008 měla knihovna 104 539 registrovaných uživatelů, z toho 23 239 aktivních. V r. 2008 zaměstnávala ULB 142 pracovníků (131,3 úvazků), dalších 24 osob se podílelo na řešení projektů knihovny. Web knihovny: <http://www.uibk.ac.at/ulb/>.

Hlavní knihovna

se zaměřuje především na literaturu z oblasti duševních (společenských) věd. Nachází se téměř ve středu města. V r. 2006 došlo k přestěhování fondů z jednotlivých ústavů do Hlavní knihovny. Od srpna 2009 mají návštěvníci k dispozici nové prostory, kde najdou ve volném výběru asi 90 000 svazků a 900 časopisů. Knihovna používá knihovnický systém ALEPH a jeho doplněk PRIMO.

Prostor pro čtenáře je umístěn pod vstupním schodištěm na univerzitu. Z tohoto schodiště vedou skleněné průduchy do haly pro čtenáře. Čtenářský prostor představuje velkou halu s černým nábytkem. V jedné polovině jsou umístěny obslužné pulty, absenční výpůjčky ze skladiště, samoobslužné výpůjční stojany a místa pro studium, další část prostoru tvoří regály s knihami, běžným ročníkem časopisů a místnost s kopírovacími přístroji a skenry na karty pro návštěvníky. Součástí haly je skleněná místnost pro porady pracovníků knihovny, nejsou zde kóje pro skupinovou práci studentů. Prosklené kanceláře pracovníků služeb se nalézají přímo v hale pro čtenáře. Každá kancelář slouží pro 2 zaměstnance. Návštěvník najde kvalifikovaného pracovníka v hale do určité hodiny na třech místech: při registraci klíče od šatny, u pultů při vstupu do prostor pro návštěvníky a u pultu v blízkosti regálů s literaturou.

Knihovna je otevřena pro čtenáře ve všední dny od 8 do 24 hod., v sobotu a v neděli od 8 do 18. hod. Po 22. hod. zajišťuje dozor bezpečnostní služba. U pultů je služba přístupná ve všední dny do 17 hod. (informace, vyzvedávání literatury objednané přes MVS). Vyhledávání literatury ze skladiště probíhá o víkendu pouze v sobotu do 12 hod. V hale je k dispozici 250 míst pro návštěvníky a 50 počítačů. V době mé návštěvy ještě nezačala výuka, ale ve veřejně přístupné hale s volným výběrem panoval cílý ruch. Knihovna má k dispozici v odlehle části budovy univerzity mimo novou halu ještě tichou studovnu, která je momentálně uzavřena kvůli rekonstrukci.

Návštěvníci si při vstupu do knihovny vyzvednou u pultu klíč k šatní skříňce, jehož čárový kód je nasnímán na účet čtenáře. Při vracení klíčů provede služba odregistrování klíče z účtu čtenáře. Návštěvníci nesmějí vnášet za ochranné brány oděv, nápoje, potraviny ani tašky. U prostoru šatních skříněk je též k dispozici platební automat, kde návštěvníci hradí všechny poplatky, pracovníci knihovny nemanipulují s hotovostí. Platební automat přijímá i bankovky a běžně vrací hotovost. Při evidenci klíčů systém upozorní službu na finanční resty čtenáře a blokuje vydání klíče. Obsluha

automatu je velmi jednoduchá, návštěvník knihovny po vyřukání svého číselného kódu velmi rychle zjistí výši poplatku, který má uhradit. V hale jsou k dispozici toalety a samostatná místnost se 4 samoobslužnými přístroji na kopírování a skenování. Za kontrolními branami jsou umístěny přístroje na evidenci výpůjček, v rámech je zde denní tisk, v blízkosti vchodu nechybějí křesílka pro čtení novin a oddech.

Fondy z ústavních knihoven jsou uloženy ve skladišti v 6 podlažích (1,5 mil. svazků, 931 periodik), vyhledání výpůjčky trvá jednu hodinu. Převahu knih výrazně ulehčuje automatizovaný transportní systém, literaturu posílá služba z několika stanic ve skladech ve vozících pohybujících se po kolejnicích. Po expedici knih ze skladiště provede pracovník v hale služeb kontrolu (čárový kód, papírová objednávka, chip), do publikace se nalepí chip, pokud jí kniha už není opatřena. Čtenáři si sami hledají knihy k vyzvednutí podle svého příjmení v samoobslužném prostoru. Registrace výpůjček probíhá výhradně přes samoobslužné registrační stojany firmy 3M. Knihy čtenáři vracejí pouze vhadzováním do otvoru, kde sedí v místnosti pracovník a provádí odregistrování výpůjček. Evidence a vracení výpůjček neprovádí služba u pultů, čtenáři se obsluhují sami. Domů a prostřednictvím MVS se běžně půjčují i diplomové práce. Výpůjční lhůta u knih ze skladiště je 30 dnů s možností dvojího prodloužení výpůjčky. Literatura ve čtenářské hale se půjčuje na 2 týdny, učebnice na 60 dnů, výpůjční lhůtu lze vždy 2x prodloužit.

Většinu knih si návštěvníci mohou půjčit domů. Výjimku tvoří např. slovníky. Publikace, které je nutné studovat pouze v hale, jsou viditelně označeny nápisem „nepůjčovatelné“ a žlutým proužkem. Knihy jsou řazeny podle třídění Univerzitní knihovny v Regensburgu. Štítky na knihách jsou bílé. Oborově je řazen také běžný ročník periodik. V blízkosti regálů s publikacemi je pult se dvěma pracovníky, kteří pomáhají návštěvníkům orientovat se mezi regály a zajišťují servis nazývaný „semestrální aparát.“

Jedná se o službu pro jednotlivé vyučující a jejich studenty. Pedagog zašle knihovně seznam publikací, které jeho studenti potřebují ke studiu. Tento soupis může obsahovat nanejvýš 30 knih. Tyto publikace jsou uloženy na vyčleněném regále podle jména učitele, zájemci si je mohou půjčit absenčně pouze přes noc. Studenti a pedagogové mají jistotu, že příslušnou studijní literaturu budou mít vždy v knihovně k dispozici.

Služby MVS jsou zpoplatněny (kniha z Rakouska - 2 Euro, kniha ze zahraničí – 10 Euro, kopie z Rakouska - 5 Euro, kopie ze zahraničí – 7 Euro). Dotazy „Ask a librarian“ zodpovídá 5 pracovníků, denně dostává knihovna 1 – 2 dotazy. Všichni oprávnění pracovníci mají přístup do programové aplikace, kde je stádium zpracování dotazu vyznačeno barevně, každý z nich si může přečíst i odpověď. Do budoucna by knihovna chtěla rozšířit tuto komunikaci o chatování a SMS zprávy. Bohužel v současnosti není v Rakousku operátor, který by umožnil příslušnou komunikaci přes mobil. Knihovna organizuje zejména začátkem semestru exkurze a instruktáže pro studenty, zájem je omezený. Občas jednotliví vyučující požádají knihovnu o exkurzi či školení k databázím. Rešeršní služby knihovna neposkytuje a nejsou ani veřejností vyžadovány. Vzhledem k tomu, že knihovna působí v nových prostorách několik málo týdnů, nemá zatím k dispozici letáky či jiné propagační materiály pro veřejnost, ale všechny důležité informace najdou zájemci v přehledné podobě na webu.

Doplňování fondu se opírá o rozdělení odpovědnosti jednotlivých osob za určité tematické oblasti. Prostory oddělení zpracování fondu se zatím nacházejí v odlehle části budovy, která ještě neprošla rekonstrukcí. Pracovníci sedí ve dvou velkých spojených místnostech. Zpracovávaná literatura se dává v jednotlivých dávkách na popsané regály, na nichž je velmi snadné poznat, v jakém stádiu zpracování se daná dávka právě nachází. Každé ráno se přivážejí nové knihy z oddělení doplňování, proces

zpracování začíná lepením chipů. Knihovna se podílí na tvorbě autorit. Oddělení zpracování provádí dle časových možností i retrokonverzi, tato činnost zde probíhá příležitostně, knihovna nemá na tuto práci speciální pracoviště ani vyčleněné zaměstnance. V současné době se jeden pracovník oddělení mimo jiné zabývá i fyzickou kontrolou a funkčností dříve získaných elektronických médií. Do budoucna se uvažuje o sloučení oddělení doplňování s oddělením pro zpracování fondů, což bude technicky možné až po dokončení rekonstrukce celé budovy.

Knihovna Stavební fakulty

Tato knihovna působí v univerzitním komplexu mimo střed města, který byl vybudován asi před 40 lety. Obsahuje asi 151 100 sv. a odebírá asi 342 titulů periodik, některé časopisy jsou k dispozici na jednotlivých ústavech. Knihovna uchovává téměř kompletní sbírku diplomových prací vzniklých na Stavební fakultě. V hale pro čtenáře, jež se nachází v 1. poschodí, je k dispozici 60 míst k sezení a 10 počítačů. Prostor pro návštěvníky představuje regály podél stěn s knihami a stoly pro čtenáře uprostřed místnosti. Návštěvníci se mohou volně pohybovat i v přilehlých skladištích. Každý uživatel si musí vyzvednout v 1. poschodí klíč od šatní skříňky, který je evidován v ALEPHu, při odchodu může tento klíč vhodit v přízemí u šaten do schránky. Výpůjčky jsou zajišťovány prostřednictvím knihovníků, vrácení je možné vhozením do biblioboxu. Pracovníci knihovny si mohou měnit výšku výpůjčního pultu.

Fond knihovny je zde řazen podle MDT. Pro několik skupin MDT se používá barevná kombinace izolepy. Na speciální polici jsou k dispozici nové knihy. Návštěvníci zde mohou v samostatné místnosti využívat kopírovací přístroj a skenr. Jedna místnost je vyhrazena učebnicím. Knihovna rovněž poskytuje službu „semestrální aparát“, tyto publikace se nepůjčují domů. Jednotlivé regály jsou očíslovány, což usnadňuje čtenářům orientaci. Stoly a židle pro návštěvníky jsou ze dřeva, čtenáři zde najdou příjemné prostředí ke studiu. Knihovna je otevřena pro veřejnost od pondělí do středy od 9 do 17 hod., ve čtvrtek do 19 hod. a v pátek do 14 hod. Návštěvníci knihovny musejí počítat ve čtvrtek s přítomností kvalifikovaného pracovníka (registrace absenčních výpůjček, informace) jen do 17 hod., potom je zde pouze dozor bez knihovnického vzdělání.

Knihovna nakupuje rovněž technické normy, a to německé příručky Taschenbücher a rakouské normy ze stavebnictví. Získané normy se evidují v jednoduchém seznamu. Platné rakouské normy se ukládají do pořadačů s kovovými otvory v přilehlém skladu. Normy a německé normalizační příručky přináší služba po vyplnění papírové žádanky. Obdobně jako v naší zemi se německé a rakouské normy nepůjčují domů a nesmějí se kopírovat, německé příručky lze půjčit přes noc domů. Dříve knihovna kupovala i vybrané normy DIN. Neplatné normy jsou přesunovány do skladiště ve sklepních prostorách. Knihovna nemá přístup k technickým normám v elektronické podobě.

Knihovna Přírodovědecké fakulty

Knihovna se nachází v univerzitním areálu na okraji města v blízkosti knihovny Stavební fakulty. Sídli v budově z poloviny 80. let. Před vstupem si návštěvníci musejí odložit tašky a oděvy do kovových šatních skříněk. Knihovna se zaměřuje na literaturu z oblasti informatiky, biologie a fyziky, je zde k dispozici asi 76 500 sv. a 426 docházejících periodik.

Knihovnu tvoří jedna rozlehlá místnost, ve které se nachází místa pro čtenáře a volně přístupné fondy knih a periodik. Regály jsou žluté. Literatura je uspořádána věcně podle speciálního třídícího systému,

tematické skupiny jsou vyznačeny barevnými proužky z izolepy na hřbetu knih. Hlavní tematické skupiny (fyzika, biologie, informatika) jsou rozděleny na učebnice, sborníky z konferencí a další odbornou literaturu.

Návštěvníci mají volný přístup k veškerým fondům včetně zkompletovaných periodik, literaturu také sami zakládají. Pracovníci knihovny procházejí pravidelně regály a kontrolují správnost řazení. Většinu literatury kromě základních příručkových děl a slovníků, které jsou uloženy ve vyčleněných regálech a jsou označeny červeným proužkem, si mohou čtenáři půjčit domů. Učitelům a vědeckým pracovníkům lze půjčit časopisy domů na 2 týdny. Registrace výpůjček a vracení knih probíhá prostřednictvím služby u pultu. V knihovně je vymezen prostor pro samoobslužné kopírky a skenry na karty. Knihovna poskytuje službu „semestrální aparát“ pro vyučující a studenty, tyto publikace se nepůjčují domů. Několik polic je vyčleněno pro nové knihy. V knihovně jsou rovněž k dispozici diplomové a dizertační práce.

Knihovna pocítuje zejména poslední dva roky silný nárůst uživatelů. Důvodem jsou stále vyšší ceny učebnic. Velmi nákladné jsou publikace z biologie s ohledem na jejich vybavení obrázky či fotografiemi. Knihovna bojuje s prostorovými problémy. Řešení vidí např. v nákupu e-knih, zvláště z informatiky, jejichž obsah rychle zastarává, a v subskripci elektronických verzí periodik.

Knihovna Teologické fakulty

Knihovna se nachází v centru města. Pro mě byla zajímavá především z architektonického hlediska, neboť její prostory byly nedávno zrekonstruovány. Před vstupem do knihovny si návštěvníci musejí odložit svrchní oděv a tašky do kovových skříněk na mince. Knihovna má tvar polokruhu, dřevěné obklady vzbuzují pocit tepla. Regály jsou bílé, a to i ve volně přístupných skladech. Stoly pro uživatele jsou opatřeny lampičkami. Pokud si čtenáři vezmou knihu z police, vyplní formulář, připevní ho na proužek tvrdého papíru a založí na místo knihy na polici. Jestliže si návštěvníci přejí studovat publikace i v další dny, nechají ležet příslušnou hromádku publikací na stole pro čtenáře s vyplněným formulářem. Návštěvníci si mohou zpravidla půjčit domů 20 knih na 2 týdny, prodloužení výpůjční lhůty nelze provést telefonicky. Výpůjčky domů lze realizovat pouze za přítomnosti odborného personálu, a to ve všední dny od 9 do 16.45 hod. Od 16.45 do 18 hod. je v knihovně přítomen pouze dozor, který neposkytuje poradenské služby a absenční výpůjčky. Pro vracení knih je zde k dispozici bibliobox, který je však možné využít pouze v provozní době knihovny s ohledem na jeho umístění.

Hlavní knihovna Univerzitní knihovny Technické univerzity ve Vídni

Budova knihovny byla veřejnosti zpřístupněna v prosinci 1987. Stavba knihovny trvala 3 roky a stála 230 milionů šilinků. Univerzitní knihovna obsahuje celkem asi 1,25 mil. svazků. Odebírá asi 1 700 periodik v tištěné podobě, z toho je asi 690 titulů k dispozici také online. Návštěvníci mají přístup k více než 18 600 periodikům v elektronické podobě. Přírůstek fondu představuje asi 15 900 knih ročně. V r. 2007 utratila knihovna za nákup literatury a přístupy k online zdrojům asi 3,27 mil. Euro. V tomto roce ji navštívilo asi 450 000 uživatelů a realizovalo 93 000 výpůjček, v online katalogu bylo provedeno 1,47 mil. rešerší. Web knihovny: <http://www.ub.tuwien.ac.at/>.

V Hlavní knihovně najdou čtenáři ve volném výběru v několika podlažích asi 159 000 sv. Starší literatura je uložena ve skladištích, vyhledání trvá asi jednu hodinu. Před vstupem do knihovny mohou

návštěvníci posedět u stolečků, kde nechybějí nápojové automaty. Šatní skřínky fungují na mince. V přízemí je umístěn výpůjční pult, kam putují knihy k absenčnímu půjčování ze skladiště prostřednictvím automatizovaného dopravního systému s vozíky. Registraci absenčních výpůjček lze realizovat též pomocí samoobslužného přístroje. V prostoru za výpůjčním pultem najdou studenti učebnice.

Další informační službu najdou čtenáři v prvním poschodí, kde je soustředěna literatura příručkového charakteru. Zde obdrží návštěvníci na vyžádání také tištěné rakouské technické normy, které knihovna získává v úplnosti. Univerzita má zajištěn též online přístup do plnotextové báze německých norem DIN, které dříve byly odebírány v tištěné podobě. Báze je přístupná vzdáleně pouze pro členy univerzity, ostatní čtenáři knihovny mohou nahlédnout do báze pouze v knihovně. Univerzita zakoupila přístup do báze IEEE, kde jsou rovněž k dispozici některé elektrotechnické normy v plném textu. Neplatné normy jsou uloženy v kroužkových pořadačích v místnosti poblíž studovny. Služba v 1. poschodí vydává návštěvníkům rovněž prezenční výpůjčky ze skladu. Běžný ročník periodik je k dispozici ve 2. poschodí. Svázané časopisy lze najít ve 2. a 3. poschodí. Odborná literatura je řazena podle speciálního třídění zejména ve 3. a 4. poschodí. V 5. patře lze studovat diplomové a disertační práce a literaturu z oblasti chemie. Zde jsou umístěny stoly pro skupinovou práci studentů. Vychází se z faktu, že zde uloženou literaturu si studenti zpravidla půjčují domů a nenahlízejí do ní v knihovně, tato jediná studovna není považována za tichou. Na webu a u vchodu do každé studovny lze spatřit přehled s tematickým rozmístěním fondů, tyto plánky pro každé poschodí jsou k dispozici také na webu. Publikace ve volném výběru obsahují na hřbetu barevné označení pro rok vydání publikace (1 barva pro 5 let, výrobce – firma Pleuser ze SRN). Ačkoliv v době mé návštěvy ještě nezačala na univerzitě výuka, ve studovnách seděla spousta návštěvníků.

V 5. poschodí lze najít místnost pro různá školení a přednášky. Zde mě zaujal pult, v němž je umístěn kávovar a nádobí, takže technické zázemí pro veřejné akce je kdykoliv pohotově k dispozici. 6. poschodí není určeno veřejnosti, kromě skladu se zde nalézají kanceláře pro vedení knihovny i doplňování a zpracování fondů.

V projektu na stavbu budovy se počítalo s odborným dozorem v každém patře. Ekonomické důvody vedly k tomu, že informační službu najdou návštěvníci pouze v přízemí a v prvním poschodí. V některých studovnách musela být část fondu přesunuta do skladiště, aby bylo možné přidat více stolů pro návštěvníky, neboť roste zájem čtenářů o studium v knihovně. Některé stoly byly dodatečně vybaveny elektrickými zásuvkami. Jako podlahová krytina se používá asi 2 roky z hygienických důvodů PVC. Na každém patře mohou návštěvníci používat samoobslužnou kopírku a skenr.

Ve skladišti (3 patra pod zemí) je uložena starší literatura. V uzamčených skříních jsou umístěny diplomové práce, které nesmějí být 5 let zpřístupněny veřejnosti, pokud si to přeje autor. Ve skladech lze vidět běžné i kompaktní regály. Vyhledání literatury ve skladišti trvá asi 1 hod., požadavků není mnoho. Knihovna organizuje zejména začátkem semestru exkurze a poskytuje instruktáže k databázím. Rešeršní služby knihovna neposkytuje, není ani o ně zájem. Elektronický katalog (ALEPH) umožňuje mimo jiné i tematické vyhledávání, což považuji za velmi užitečné pro veřejnost.

Zprávu podává M. Machátová.